

Оксана Кондратьєва, Ірина Шахновська
м. Щецин, Польща, м. Київ, Україна

Переклад широкозначних дієслів у текстах науково-технічних статей

The article deals with the translation of English verbs with broad semantics into Ukrainian. The research has been done on the basis of the English and Ukrainian scientific and technical texts. The authors analyze the major methods of choosing the most appropriate Ukrainian equivalents for a number of common English verbs with broad semantics. Taking into consideration specificities of the given discourse, these verbs tend to be translated by their equivalents with the most abstract or most specific meaning.

Keywords: broad semantics, equivalent, scientific and technical texts, translation.

Дослідження лінгвістичних аспектів перекладу – мовленнєвої діяльності, яка забезпечує спілкування, а значить, і соціальну взаємодію носіїв різних мов, – є на сьогодні важливим завданням сучасного мовознавства. Переклад розглядається як націєтворчий чинник, як чинник утвердження українства. Затвердження державного статусу української мови на території України сприяло становленню її як мови науки й техніки, а це стимулювало дослідження в галузі перекладу термінів. Переклад термінології входить до кола найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, тому що терміни відносяться до лексики, яка розвивається швидкими темпами, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але виникають певні труднощі при їх перекладі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

Багато книг та посібників присвячено вивченню проблеми перекладу наукових текстів (Н. Александрова, Л. Білозерська, Н. Вознюк, В. Борщовецька, О. Брагіна, Д. Ганич, Л. Герман, В. Головін, І. Гумовська, А. Д'яков, С. Дем'яненко, О. Дуда, О. Константінова, І. Кочан, Т. Кияк, О. Константинова, Г. Мацюк, Т. Панько, Т. Перепелиця, Н. Пілецька, Н. Стефанова, Г. Чорновол, Л. Борисова, В. Гак, А. Герд, О. Іванова, Д. Лотте, інші), але мало хто зосереджував свої дослідження на тому, як трактувати дієслова широкої семантики, притаманні оригінальному текстові, і як знайти найдосконалішу

техніку, щоб успішно їх передати мовою перекладу (Л. Борисова, В. Гак). Істотною частиною слів, які розглянула Л. Борисова в англо-російському словнику-довіднику «Лексические трудности перевода», складають саме дієслова широкої семантики. Розглянуте дослідницею дієслово *configure* викликає певні труднощі під час перекладу. Це дієслово відсутнє в словниках, однак його частотність в науково-технічних текстах постійно зростає. Л. Борисова відзначає, що еквіваленти, виявлені в результаті зіставного аналізу перекладів науково-технічної літератури свідчать про широту контекстної семантики дієслова *configure* в загальнонауковому використанні, а також про безперервний семантичний розвиток цього загальнонаукового слова [1, с. 12].

Необхідність дослідження перекладу дієслівної широкосемантичності обумовлена тим, що ця категорія становить певні труднощі для перекладачів наукової літератури: по-перше, через відсутність в двомовних словниках перекладацьких еквівалентів, що є результатом термінологізації, по-друге, через те, що перекладацькі еквіваленти слів широкої семантики є результатом спеціалізації.

Оскільки при відборі дієслів для зіставного перекладацького аналізу розглядатися будуть значення слів, можна стверджувати, що роль семантики в перекладі є істотною, і це віддзеркалено в дефініції перекладу, що була запропонована Л. Бархударовим, у якій переклад визначається як «процес перетворення мовленнєвого твору на одній мові мовленнєвим твором іншою за умови збереження незмінного значення, точніше системи значень, що виражені у вихідному тексті» [2, с. 32]. Для покращення надійності дослідження перекладів дієслів широкої семантики та вживання того або іншого стійкого перекладного еквівалента кількість реалізацій значення повинна бути вагомою.

У зв'язку з тим, що перекладних еквівалентів у словах широкої семантики досить багато, окреслити принципи перекладу цієї категорії слів дуже важко. Під час нашого дослідження ми проаналізували виявлені в результаті зіставного аналізу перекладні еквіваленти, які не знайшли свого віддзеркалення у двомовних словниках та є характерними для науково-технічного перекладу.

Дієслово *build* часто зустрічається в текстах науки й техніки та викликає певні труднощі під час перекладу з англійської мови українською. АУС надає такі еквіваленти: «будувати», «споруджувати», «створювати», «вити», «засновувати», «покладатися», «зводити», «створювати», «робити», «шити» [3, с. 126]. Під час перекладу науково-технічних текстів використовуються деякі еквіваленти, що запропоновані у словнику, як-от: «будувати», «споруджувати», «будуватися»,

«створювати», «укладати», «зводити», «вити (гніздо)», «робити», «шити», «грунтуватися», «засновувати», «покладатися», «розпалювати», «складати», «монтувати», «вбудовувати», «вмуровувати», «вмонтовувати», «розраховувати», «нарощувати», «зміцнювати», «рекламувати», «популяризувати». Наприклад:

Understanding the relation between cause and effect is a key part of attempts to build a unified theory of physics [8, p. 78]. – Розуміння зв'язку між причиною та наслідком є ключовою частиною спроб побудувати єдину теорію фізики [7, с. 33].

Що ж стосується таких слів, як «шити», «вити», то їх ми не знайшли у наукових та технічних текстах. Ці слова зафіксовано у деяких термінологічних словниках. В англо-російсько-українському словнику науково-технічної термінології [4, с. 105] ми знаходимо ці слова у значенні «накопичуватися», «збільшуватися», «нарощувати». Під час семантичного аналізу смислової структури дієслова *build* ми використовували тлумачний словник англійської мови Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language, в якому запропоновано такі варіанти значення дієслова *build*: (v.t.) 1. to construct or erect, as a house, ship, or wall; to unite into a structure; 2. to raise on a support or foundation; to make a basis for; to establish; 3. to increase and strengthen; to establish and preserve; 4. to create. (v.i.) 1. (a) to put up a building; have a house; (b) to be in the business of building; 2. to construct, rest, or depend; 3. in card games, to form a sequence according to suit, number, etc. [6, p. 194]. Усі із запропонованих вище значень, крім останнього, можуть бути реалізовані в науково-технічних текстах.

В результаті зіставного аналізу англо-українських перекладів науково-технічного змісту було виявлено близько 16 стійких перекладних еквівалентів для широкозначного дієслова *build*, які не зафіксовано у словниках: «виготовляти», «реалізувати», «виконувати», «розміщувати», «мати справу», «забезпечувати», «отримувати», «розробити», «використовувати», «проектувати», «складати(ся)», «зростати», «пропонувати», «брати участь», «організовувати», «включати». Наприклад:

That usually means that plaque has built in the coronary arteries, which supply blood to the heart muscle, narrowing them and making it more difficult to pump blood [14, p. 74]. – Це означає, що в коронарних артеріях, які кровопостачають серцевий м'яз, зростає наявність атеросклеротичних бляшок, які звужують їх та унеможливають перекачування серцем крові [13, с. 69].

Спираючись на перекладні еквіваленти дієслова *build*, ми можемо зробити висновок про те, що у більшості випадків широкозначне

дієслово *build* під час перекладу з англійської мови українською вимагає конкретизації, про що свідчать, наприклад, такі перекладні еквіваленти даного слова, як «розробляти», «конструювати», «проектувати», «налагоджувати (підприємства)». При відборі таких перекладних еквівалентів реалізується спеціалізація. У деяких випадках дієслово *build* виконує функцію дієслова-зв'язки, тому під час перекладу перекладач обирає такі еквіваленти: «реалізовуватися», «виконувати», «бути». Однак вибір перекладного еквівалента залежить від контексту. Наприклад:

*In this activity you will learn about one of the tools scientists use to measure the strength of an earthquake – and **build** your own machine using simple materials [10, p. 44]. – Ви дізнаєтесь про один із приладів, який використовують науковці для вимірювання сили землетрусу, і зможете, навіть, **спроєктувати** свій власний варіант приладу з урахуванням простих матеріалів [9, с. 36].*

*For most application extentions the usage of React will enable to **build** a fast interface [16, p. 80]. – Для більшості додатків, використання React дозволить **створити** швидкий інтерфейс [15, с. 101].*

*The Italian Space Agency has launched a new initiative to strengthen Italy's space expertise by leveraging domestic companies to **build** spacecraft that complement pan-European programs [10, p. 39]. – Італійське космічне агентство ініціювало нову програму щодо посилення космічної діяльності Італії шляхом залучення вітчизняних компаній **до виготовлення** космічних апаратів у рамках загальноєвропейських програм, [9, с. 33].*

Розглянемо ще одне дієслово широкої семантики *perform*, яке також має високу частотність вживання в науково-технічній літературі та викликає певні труднощі під час перекладу. Тлумачний словник англійської мови Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language містить такі дефініції, що визначають його значення: (v.t.) 1. to act on so as to accomplish or bring to completion; to execute; to do, as a task, process, etc.; 2. to carry out; to meet the requirements of; to fulfill, as a promise or command; 3. to give a performance of; to render or enact, as a piece of music, dramatic role, etc., (v.i.) to carry out or execute an action or process; especially, to give a public exhibition of skill, as in music, drama, magic, etc. [6, с. 1070].

АУС відзеркаляє такі перекладні еквіваленти дієслова *perform*: «виконувати», «робити», «зробити», «здійснювати», «ставити (проводити) дослідження (експеримент)», «робити операцію», «виконувати роль», «ставити п'єсу», «показувати фокуси», «робити трюки», «представляти», «грати», «показувати», «виступати», «робити вправи»,

«zareкомендувати» [3, с. 597]. В результаті зіставного аналізу було виявлено, що під час перекладу науково-технічної літератури з усіх запропонованих у словниках значень перекладачами використовується лише перекладний еквівалент «виконувати». Стійкими перекладними еквівалентами дієслова *perform*, які відсутні в словниках, є: «реалізувати», «здійснювати», «виробляти», «працювати», «забезпечувати», «проводити», «вирішувати», «передбачати», «піддавати», «функціонувати», «мати», «застосовуватися», «відповідати», «характеризуватися продуктивністю», «формувати», «звертатися». Наприклад:

*Now researchers at the Massachusetts Institute of Technology have built a prototype robot that can **perform** simple procedures inside the stomach without any incisions or external tethers at all – the patient just swallows it [10, p. 40].* – Дослідники з Массачусетського технологічного інституту створили прототип робота, який може **виконувати** прості дії в епігастральній області без єдиного розрізу та апаратів зовнішньої фіксації – пацієнт тільки ковтає робота [9, с. 38].

*A study **was performed** to investigate the shear strength of soil as it related to depth in feet and percent of moisture content [10, p. 32].* – **Провели** дослідження на встановлення міцності ґрунту на зсув, беручи до уваги глибину провальних зон та відсоток вмісту вологи [9, с. 18].

Широкозначне дієслово *perform* входить до складу низки сталих виразів: *perform tasks* – «виконувати завдання», *perform testing* – «виконувати експеримент», *perform well* – «добре функціонувати», *perform to standard specification* – «відповідати стандартним режимам» [4].

Дієслово *perform* часто функціонує у реченні як дієслово-зв'язка, у цьому випадку перекладачі пропонують перекладати це дієслово на кшталт «здійснювати», «реалізовувати», «забезпечувати», «мати». Результатом спеціалізації є такі перекладні еквіваленти: «працювати», «перетворювати», «опрацювати». На основі вищезазначеного можна дійти висновку, що найчастотнішим способом перекладу дієслова *perform* є словниковий перекладний еквівалент «виконувати». Серед перекладних еквівалентів, виявлених в результаті зіставного аналізу, часто вживається еквіваленти «реалізовувати» та «здійснювати».

Розгляньмо специфіку перекладу дієслова *provide* в науково-технічних текстах. В АУС знаходимо перекладні еквіваленти: «доставляти», «постачати», «забезпечувати», «утримувати», «заготовляти», «запасати», «давати», «подавати», «передбачати», «обумовлювати», «надавати», «вживати заходів» [3, с. 417]. В англо-українському словнику з математики та обчислювальної техніки зафіксовано такі перекладні еквіваленти: «запасатися», «заготовляти» [5, с. 147]. Під час перекладу науково-технічних текстів в перекладних

словниках використовуються такі еквіваленти дієслова *provide*: «забезпечувати», «надавати», «давати», «передбачати». Глумачний словник англійської мови Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language містить такі дефініції, що визначають його значення: (v.t.) 1. to produce beforehand; to get; to collect; or make ready for future use; to prepare; 2. to furnish; 3. to make available; to supply; to afford; 4. to foresee; 5. to appoint to an ecclesiastical benefice before it is vacant; (v.i) 1. to furnish the means of support; 2. to prepare some probable or possible situation; occurrence, condition, etc., 3. to stipulate; to make a condition [6, с. 1157]. Наприклад:

Wind, water and solar technologies can provide 100 percent of the world's energy, eliminating all fossil fuels [12, p. 84]. – *Сто відсотків світової енергії забезпечують вітер, вода і сонячна енергія, включаючи органічне паливо* [11, с. 69].

The purpose of teaching the discipline is to provide fundamental theoretical knowledge and practical skills in the development and use of corporate information systems in large enterprises, firms and corporations [16, p. 90]. – *Мета викладання дисципліни полягає в тому, щоб надати фундаментальних теоретичних знань і набутти практичних навичок з питань побудови й використання корпоративних інформаційних систем на великих підприємствах, фірмах і корпораціях* [15, с. 100].

Стійкими перекладними еквівалентами цього дієслова, які відсутні в перекладниках словників, є такі: «реалізувати», «формувати», «містити», «представляти», «виконувати», «отримувати», «мати», «здійснювати», «створювати», «опрацьовувати», «слугувати», «використовувати», «видавати», «відтворювати», «пропонувати», «досягати», «приводити», «регламентувати», «постачати», «будувати», «визначати», «зберігати», «схарактеризувати», «організувати», «нести», «задавати», «виготовляти», «віддзеркалювати», «працювати», «відрізнитися». Ці перекладні еквіваленти не віддзеркалено ні в АУС, ні у глумачному словнику Вебстера.

Широкозначне дієслово *provide* часто трапляється у сполученні з іменниками, що і впливає на вибір перекладного еквівалента під час перекладу науково-технічного тексту. Наприклад, часто зустрічаються такі сполучення: *provide picture* (voltage) – «формувати зображення (напругу)», *provide functions* (control, local processing) – «виконувати функції (контроль, функцію локальної обробки), *provide details* – «здійснювати деталізацію», *provide operating systems* (resistance paths) – «створювати операційні системи (резистентні ланцюги)» [4].

Дієслово *provide* у більшості випадків функціонує у текстах науково-технічної літератури як дієслово-зв'язка, а основне змістове

значення міститься в іменниках. Прикладом перекладних еквівалентів подібних випадків є такі: «реалізувати», «виконувати», «мати», «здійснювати». Результатом спеціалізації є перекладні еквіваленти «видавати», «будувати», «опрацювати». Наприклад:

*Reliable and efficient monitoring and evaluation mechanisms should be established in order to provide information on the implementation of this Regulation [16, p. 80]. – Необхідно впровадити ефективний моніторинг і механізм skutecznego оцінювання, щоб ретельно **опрацювати** інформацію щодо втілення проекту розпорядження [15, с. 97].*

Виокремлені в результаті зіставного аналізу перекладів науково-технічних текстів перекладні еквіваленти можна розділити на дві основні групи. До першої групи відносяться еквіваленти, які вживаються у якості дієслів-зв'язок як в наукових текстах, так і в художніх, як-от: «бути», «мати», «робити». До другої групи відносяться перекладні еквіваленти, що мають абстрактний характер та вживаються лише в наукових та технічних текстах, як-от: «реалізувати», «виконувати», «здійснювати», «забезпечувати» тощо. Трансформація, в результаті якої під час перекладу широкозначного дієслова вживається перекладний еквівалент, що має абстрактний характер та вживається як в художньому, так і науковому мовленні, умовно назвемо генералізацією з максимальною абстракцією. Прийом, в результаті якого широкозначне дієслово перекладається еквівалентом, що має узагальнений характер, але вживається передусім у мові науки та техніки, умовно назвемо генералізацією із спеціалізацією.

Література

1. Борисова Л.И. Лексические особенности англо-русского научно-технического перевода. М.: МПУ, 2001. 208 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. М.: Советский писатель, 1975. 238 с.
3. Англо-український словник / уклад. М.Л. Подвезько, М.І. Балла. Київ: Радянська школа, 1974. 663 с.
4. Англо-російсько-український словник науково-технічної термінології / уклад. С.М. Андреев, К.К. Васицький, Б.Ф. Уліщенко. Харків: Факт, 1999. 704 с.
5. Англо-український словник з математики та обчислювальної техніки / уклад. О.М. Коссак. Київ: Дидактика, 1993. 224 с.
6. Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language. Collins World, 1976. 2129 p.
7. Квін Г.Р. Асиметрія матерії та антиматерії: пер. з англ. *Світ науки*. 2001. № 1. С. 32-76.
8. Quinn H.R. The Asymetry between Matter and Antimatter. *Scientific American*. October, 1998. P. 76-120.
9. Стікс Г. Мала велика наука: пер. з англ. *Світ науки*. 2001. № 5 (11). С. 16-42.
10. Stix G. Little Big Science. *Scientific American*. September, 2001. P. 26-51.
11. Дафф М.Д. Трансформація струн: пер. з англ. *Світ науки*. Червень, 1998. С. 48-93.
12. Duff M.J. The theory formerly known as strings. *Scientific American*. February, 1998. P. 64-109.
13. Алівізатос П. Від

меншого до більшого в медицині: пер. з англ. *Світ науки*. 2001. № 5 (11). С. 49-77. **14.** Alivisatos A.P. Less is More in Medicine. *Scientific American*. September, 1998. P. 58-86. **15.** Волдроп М. Походження персональних комп'ютерів: пер. з англ. *Світ науки*. 2002. № 2-3 (13-14). С. 82-109. **16.** Waldrop M.M. Origins of Personal Computing. *Scientific American*. December, 2001. P. 72-99.

Ramaz Kurdadze, Maia Lomia, Ketevan Margiani
Tbilisi, Georgia

On One Type of Negative Sentence in the Original Text of “The Knight in the Panther’s Skin” and its English Translation¹

The paper analyzes occasional words with negative meaning, formed by means of particle-morphemoid *სა არ “not”*. These words are analyzed based on the examples from “The Knight in the Panther’s Skin”, an epic poem written by the famous 12th century Georgian poet Shota Rustaveli. As a result of the analysis, two groups have been distinguished:

a. The words in question are used separately, without connection to the verb, negation is expressed lexically, absence is logically expressed positively, and, according to the proposition, the sentence is affirmative.

b. The words under analysis are used as parts of the compound nominal predicate, the particle *სა არ “not”* is connected to the predicate centre of the sentence, and, according to the proposition, the sentence is negative.

The above-mentioned distinction between the groups is also proved on the basis of the literal English translation of Rustaveli’s poem.

Keywords: negative sentence, compound nominal predicate, translation.

It is well known that there are two types of sentences: an affirmative sentence, which expresses the idea in a positive way i.e. the verb is affirmative: the action *was performed, is performed or will be performed*, and negative, which expresses the idea in a negative way, i.e. the action denoted by the verb *was not performed, is not performed or will not be performed* [1, p. 30].

When describing an affirmative sentence, linguists note that it expresses a story, objective truth, certain objects and phenomena. In this case it does not matter whether the speaker directly perceives things, imagines them or takes into account someone else’s information. The main thing is that the

---

¹ The paper has been written within the framework of the project: “The Category of Negation in the Kartvelian Languages” (#FR17_388) financed by the Georgian Shota Rustaveli National Scientific Foundation.